

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ У КОРЕКЦІЙНІЙ ТА ВИХОВНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ, ЯКІ ВІДЗНАЧАЮТЬСЯ ДЕПРИВАЦІЄЮ ЗОРУ

В. І. Мельник

Кам'янець-Подільська спеціалізована школа-інтернат 1–3 ступеню, Україна;

Г. А. Єдинак

Львівський державний університет фізичної культури, Україна;

С. П. Демчук

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Анотація. Проаналізовано інформацію наукової літератури щодо організації, особливостей змісту фізичного виховання і його реалізації під час навчання дітей із депривацією зору в спеціалізованій школі-інтернаті. Встановлено, що фізична активність дітей із депривацією зору протягом кожного навчального дня є нижчою від фізіологічної норми. Одна з причин такого стану полягає у недостатньо раціональній організації масових і групових спортивно-оздоровчих заходів, а також низькій ефективності їх змісту. Результат цього – низькі значення показників фізичного стану, у тому числі які характеризують один із його компонентів, а саме соматичне здоров'я. Отже, масові й групові спортивно-оздоровчі заходи є ефективним засобом корекційної і виховної роботи у спеціалізованій школі-інтернаті для дітей із депривацією зору. Проте, на сучасному етапі актуальним залишається проблема вдосконалення організації, формування й реалізації змісту масових та групових спортивно-оздоровчих заходів для успішної адаптації таких дітей у життєдіяльність суспільства.

Ключові слова: фізичне виховання, спеціалізована школа, діти, депривація зору, соціальна адаптація.

Melnyck V. I., Iedinak G. A., Demchuk S. P. Features of the use of physical training in correctional and educational work with children who are marked deprivation of view.

Summary. Information reviewed scientific literature on the organization and peculiarities of physical education and its implementation in the education of children with deprivation of view in a specialized boarding school. Physical activity of children with deprivation was of view established during each school day is below the physiological norm. One of the reasons for this situation is not rational organization of mass and group sports and recreational activities, as well as low efficiency of their content. The result of it is the low values of the physical condition, including describing one of the components of the state, such as physical health. Thus, mass and group sports and recreational activities are effective means of corrective and educational work in a specialized school for children with deprivation of view. However, at present the actual problem is improving the organization, formation and implementation of the content of mass and group sports and recreational activities for successful adaptation of children in society livelihoods.

Key words: physical education, special school, children, deprivation of view, social adaptation.

Постановка проблеми. З кожним роком збільшується кількість дітей шкільного віку, які відзначаються вадами зору, тобто його депривацією [2; 9].

У зв'язку з цим актуалізується проблема, пов'язана із соціальною адаптацією таких дітей під час занять фізичною культурою у спеціальній школі-інтернаті. Значною мірою вона зумовлена тим, що реалізована у різних формах занять фізична активність дотепер залишається одним із провідних засобів соціальної адаптації дітей із депривацією зору [4–6; 10].

Проведений у зв'язку із зазначеним аналіз літературних джерел засвідчив поодинокий характер і фрагментарність даних [1; 3; 7; 11], що пов'язані з особливостями використання засобів фізичної культури під час здійснення корекційної та виховної роботи у спеціальних школах-інтернатах для дітей із депривацією зору (ДЗ). Водночас дані, одержані деякими із зазначених авторів, засвідчують у дітей із ДЗ відмінний від необхідного вияв показників фізичного стану, що додатково не сприяє розв'язанню проблеми їх адаптації до життєдіяльності в суспільстві як повноцінних та активних його учасників. Зазначене зумовлює необхідність проведення досліджень, спрямованих на розв'язання досліджуваної наукової проблеми.

Методи та організація дослідження. Мета проведеного дослідження полягала в аналізі змісту масових спортивно-оздоровчих заходів у спеціалізованих школах-інтернатах для дітей із депривацією слуху в аспекті ефективності таких заходів у вирішенні завдань корекційного і виховного змісту. Для досягнення поставленої мети був використаний комплекс адекватних загальнонаукових методів дослідження, зокрема аналіз, систематизацію, узагальнення інформації літературних джерел і теоретичне моделювання. Організація дослідження не відрізнялася від традиційної, яку використовують під час вивчення наукової проблеми на теоретичному рівні.

Результати дослідження. У період навчання в школі відбувається формування фундаменту майбутньої дорослої особистості, яку розглядають як повноцінного й активного учасника життєдіяльності суспільства [6].

Повною мірою зазначене стосується дітей із ДЗ [4; 8]. Це характерно, незважаючи на існування особливостей, що відсутні або відрізняються від існуючих в однолітків, але які є фізично здоровими. Так, діти з ДЗ

відзначаються нерівномірністю в розвитку вольових якостей, відмінностями у регуляції за допомогою цих якостей різних видів діяльності навіть тією самою дитиною [11].

Тому ці автори наголошують на необхідності розвитку якостей, що в дітей із ДЗ забезпечують саморозвиток та самоорганізацію. Одна з причин цього – важливість зазначеного у формуванні адекватної адаптації дітей із ДЗ до життєдіяльності у суспільстві як його активних учасників [6].

При цьому, не викликає сумніву, що засоби фізичної культури є провідними в успішному вирішенні такого завдання. У зв'язку з цим деякі дослідники [11] пропонують під час занять фізичною культурою дітей із ДЗ використовувати особистісно-орієнтований підхід. У найбільш загальному вигляді його сутністю є забезпечення реальної взаємодії між учителем фізичного виховання та учнем. Вибудовується така взаємодія на засадах орієнтира (-ів) для спільної творчості у навчанні та вихованні. Цим вона відрізняється від провідного до недавнього часу підходу, а саме орієнтованого на просту передачу знань і формування досвіду поведінки. Результатом реалізації першого із зазначених підходів є створення підґрунтя для актуалізації якостей, що необхідні під час реалізації саморозвитку та самоорганізації.

Реалізація навчального, виховного процесів та коригувальної спрямованості, що відбувається у спеціальній школі-інтернаті для дітей із ДЗ, відзначається особливістю, яка полягає у домінуванні диференційованого та індивідуального підходів при формуванні й реалізації змісту. Зазначене є характерним, передусім для основної форми занять (уроку фізичної культури), а також для занять лікувальною фізичною культурою (ЛФК) та індивідуальних занять, що передбачає використання нетрадиційних засобів.

Водночас зазначається [2; 4; 5; 10], що однією з причин недостатнього розвитку в дітей із ДЗ здібностей, якостей, властивостей зумовлена низькою ефективністю методик використання фізичних вправ під час реалізації різних форм занять, але передусім – основної. Адже фізичні вправи є не тільки

засобом зміцнення здоров'я, підвищення фізичної підготовленості, але й потужним чинником корекції і компенсації порушених (утрачених) функцій.

Разом з тим, кількість рухів протягом дня, що є фізіологічною нормою для дітей із ДЗ, на практиці значно менша [11]. Також недостатньо ефективними є масові спортивно-оздоровчі заходи у вирішенні завдання корекції (компенсації) порушених функцій, поліпшення здоров'я дітей із ДЗ протягом навчання у спеціальній школі-інтернаті [7; 12]. У зв'язку з цим актуалізується питання обґрунтування інноваційних підходів до організації, формування та реалізації змісту занять фізичною культурою, що спрямований на досягнення позитивного ефекту в коригуванні (компенсації) порушених функцій, вихованні, оздоровленні й розвиткові дітей із ДЗ під час їхнього навчання у спеціальній школі-інтернаті.

Конкретизуючи означені завдання професор А. А. Дмитрієв [4] зазначає, що під корекцією необхідно розуміти подолання (послаблення, трансформацію) порушень (відхилень, недоліків) у фізичному розвитку, розвитку фізичних якостей і рухових здібностей індивіда в напрямі сприяння його різнобічному. При цьому, означеним автором пропонується використовувати поняття «корекційно-виховна робота» – подолання, зменшення негативного впливу дефектів, якими відзначається розвиток пізнавальної діяльності та фізичний розвиток дитини, використовуючи для цього комплекс педагогічних впливів (заходів) із урахуванням різних особливостей аномального розвитку такої дитини, оскільки неврахування будь-якої з таких особливостей буде негативно позначатися не тільки на вияві окремої функції, але й на зниженні соціальної повноцінності дитини у найрізноманітніших проявах [1; 8].

Деякі інші дослідники [6] пропонують окремо позначати напрями реалізації означеної педагогічної діяльності в спеціальній школі-інтернаті, а саме окремо визначити корекційну та виховну. Разом із тим наголошується [7], що незважаючи на назву, в обох випадках основна ідея є абсолютно однаковою і полягає у тому, що зазначена педагогічна діяльність

відбувається під час усього навчально-виховного процесу в школі-інтернаті. Передбачає вона розроблення і реалізацію у різних формах системи занять фізичним вправами, що забезпечує корекцію (компенсацію) рухових порушень унаслідок захворювання, пов'язаного із ДЗ. При цьому, важливою та необхідною умовою ефективності такої системи є наявність та врахування у практичній діяльності об'єктивної інформації про особливості психофізичного розвитку дітей із ДЗ у період навчання в спеціальній школі-інтернаті [5; 12; 14; 15].

Під час проведення занять фізичними вправами у формах, що визначені педагогічним колективом спеціальної школи-інтернату, необхідно вирішувати загальні завдання, зокрема оздоровчого, освітнього й виховного змісту. Водночас, важливою складовою успіху таких занять є вирішення специфічних завдань, а саме коригувального змісту. Останнє зумовлено комплексом причини, одна з основних така: успішне вирішення завдання з корекції порушень у руховій функції є визначальним у вирішенні інших (загальних) завдань, зокрема розвитку фізичних якостей, формування умінь і навичок використовувати фізичні вправи у вільний час [6]. Зазначене створює вагомі позитивні передумови для вирішення ще одного завдання, а саме зменшення розбіжностей у розвитку зазначених якостей, властивостей і функцій в дітей із ДЗ та фізично здорових [3; 16].

Більшість дослідників [1; 4; 6; 7; 10] зазначає, що двох уроків фізичної культури на тиждень, які передбачено розкладом занять для дітей із ДЗ, недостатньо. У зв'язку з цим необхідно забезпечити функціонування у вільний від навчальних занять час гуртків фізичної культури, секцій з видів спорту. Це забезпечить збільшення фізичної активності таких дітей протягом тижня, щонайменше на чотири години. Ураховуючи останнє та необхідність вирішення завдань коригувальної, виховної, оздоровчої спрямованості, перегляду потребує також зміст означених позаурочних занять .

Результати окремих досліджень [7] свідчать, що оптимальна кількість занять фізичними вправами для дітей із ДЗ під час їхнього навчання у

спеціальній школі-інтернаті – кожного дня; іншими словами, мова ведеться про неперервність процесу, що передбачає використання фізичних вправ у різних формах для досягнення позитивного результату у вирішенні поставлених завдань. Одним із основних є завдання з розвитку фізичних якостей, провідних засобів – рухливі ігри; високою ефективністю відзначаються також заняття, що передбачають використання нетрадиційних для фізичної культури дітей шкільного віку засобів і методів.

Узагальнюючи вищезазначену інформацію та дані провідних іноземних дослідників [13–16] можна відзначити таке: процес занять фізичними вправами повинен бути неперервним, тобто здійснюватися систематично, враховуючи вимоги специфічного принципу «неперервності тренувального процесу та чергування у ньому навантаження і відпочинку» (за Л. П. Матвеевим, 2010). Використовувати всі можливі форми організації занять, а саме основну (урок фізичної культури), позаурочні (диференційовані заняття ЛФК в гуртках фізичної культури, секціях із видів спорту), індивідуальні заняття коригувального змісту, а також позашкільні. Ширше запроваджувати інноваційні методики, зокрема фітбол-гімнастику, стретчинг, бодіфлекс та нетрадиційні для фізичної культури дітей шкільного віку елементи хатха-йоги, дихальної, антистресової пластичної і психорегулюючої гімнастик, а також казкотерапії тощо.

Окремі дослідники [2] рекомендують на диференційованих заняттях із ЛФК використовувати вправи для розвитку великих груп м'язів (спини, нижніх і верхніх кінцівок, плечового поясу, живота), нетрадиційні для фізичної культури дітей із ДЗ дихальні вправи, а також вправи на розслаблення, розтягування м'язів, з рівноваги. Іншим важливе завдання для таких занять – активізація функціональних можливостей для відновлення порушених функцій та корекції відхилень від нормального розвитку, зумовлених ДЗ, тобто вторинних.

Що стосується індивідуальних занять фізичними вправами, то основне завдання тут полягає у корекції найвиразніших вторинних відхилень (порушень) у розвитку певної дитини з ДЗ [5].

Деякими дослідниками [1; 7] пропонуються рекомендації з вибору засобів фізичної культури для таких дітей, якими передбачено, передусім лікарсько-педагогічний контроль для встановлення особливостей перебігу ДЗ, вторинних відхилень та комплексу показників (функціональних, морфологічних, психофізіологічних) для їх моніторингу протягом навчання дитини у спеціальній школі-інтернаті. Наступним кроком у пропонованих рекомендаціях є: поділ дітей на відносно однорідні вибірки за рівнем фізичного розвитку й підготовленості з урахуванням вторинних порушень. Крім цього, важливим є врахування швидкості оволодіння дитиною пропонованого навчального матеріалу та величину зміни показників її фізичної підготовленості й фізичного розвитку протягом кожного навчального семестру. Врахування останнього є основою для формування комплексу фізичних вправ. У зв'язку з цим параметри комплексу будуть найбільшою мірою відповідати поточним можливостям кожної дитини з ДЗ. Наслідком зазначеного буде забезпечення таким комплексом найбільшого позитивного результату у вирішенні завдань, на які спрямовано заняття фізичною культурою у спеціальній школі-інтернаті.

Висновки:

1. Важливим в успішній соціальній адаптації дітей з депривацією зору до життєдіяльності в суспільстві як повноцінних й активних учасників є систематичне здійснення корекційної і виховної роботи під час їхнього навчання у спеціальній школі-інтернаті. У такій роботі провідне місце повинні посідати засоби фізичної культури з максимально можливим використанням протягом кожного навчального дня, а також у вільний час та в побуті. Основними підходами до організації таких занять є диференційований та індивідуальний.

2. Ефективним у досягненні позитивного результату в корекційній і виховній роботі є використання занять фізичними вправами, організованих в урочній і позаурочній формах, а їх основу становлять засоби, що є нетрадиційними для фізичної культури дітей із депривацією зору.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у визначенні особливостей вияву та динаміки морфофункціональних показників, фізичних працездатності й підготовленості дітей із депривацією зору при використанні чинного змісту і традиційного підходу до організації та реалізації занять фізичними вправами у спеціальній школі-інтернаті.

Література:

1. Болонів Г. П. Физическое воспитание в системе коррекционно-развивающего обучения : программа закаливания, оздоровления, организации игр, секций, досуга / Г. П. Болонів. – Москва : Сфера, 2003. – 160 с.

2. Демчук С. П. Інноваційні системи фізичного виховання та оздоровлення : навч.-метод. посіб. / С. П. Демчук. – Рівне : Редакційно-видавничий відділ громадської організації «СОМ-ЦЕНТ», 2011. – 170 с.

3. Демчук С. До питання використання інформаційних технологій у процесі адаптивного фізичного виховання / С. Демчук, В. Кашуба // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Фізична культура. – 2014. – Вип. 19. – С. 82–89.

4. Дмитриев А. А. Физическая культура в специальном образовании : учеб. пособ. / А. А. Дмитриев. – Москва : Академия, 2002. – 176 с.

5. Евсеев С. П. Теория и организация адаптивной физической культуры : учебник. В 2-х т. / под общ. ред. С. П. Евсеева. – Москва : Сов. спорт, 2002. – 448 с.

6. Єдинак Г. А. Рухова діяльність у реабілітації школярів з обмеженими психофізичними можливостями / Г. А. Єдинак // Спортивний вісник Придніпров'я. – 2004. – № 6. – С. 127–136.

7. Козленко М. О. Теорія і методика корекційно-розвивальної роботи в системі фізичного виховання учнів допоміжних шкіл : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : [спец.] 13.00.03 «Теорія та методика навчання» / М. О. Козленко. – Київ, 1993. – 50 с.
8. Литош Н. Л. Адаптивная физическая культура. Психолого-педагогическая характеристика детей с нарушением в развитии : учеб. пособ. / Н. Л. Литош. — Москва : СпортАкадем Пресс, 2002. – 140 с.
9. Нагорная О. Б. Организационно-методические особенности реабилитационного сопровождения слепых детей дошкольного возраста / О. Б. Нагорная, И. М. Григус // Аспирант : труды молодых ученых, аспирантов и студентов : приложение к журналу «Вестник Забайкальского государственного университета» №2 (18). – Чита : ЗабГУ, 2015. – С. 68-73.
10. Ростомашвили Л. Н. Концепция адаптивного физического воспитания детей младшего школьного возраста с сенсорными и множественными нарушениями / Л. Н. Ростомашвили // Адаптивная физическая культура. – 2008. – № 2 (34). – С. 7–12.
11. Савлюк С. П. Оцінка функціонального стану дітей молодшого шкільного віку з ДЗ / С. П Савлюк // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві : зб. наук. пр. – Луцьк : Східноєвропейський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2016. – Вип. № 3 (35). – С. 76–81.
12. Шапкова Л. В. Частные методики адаптивной физической культуры : учебник / под ред. Л. В. Шапковой. – Москва : Сов. спорт, 2007. – 608 с.
13. DePauw, K. P. Disability and sport / K. P. DePauw, S. J. Gavron. – 2nd ed. – Champaign, IL : Human Kinetics, 2005. – 212 p.
14. Paciorek, M. J. Disability and recreation resources / M. J. Paciorek, J. A. Jones. – 3th ed. – Traverse City, MI : Cooper Publishing Group, 2001. – 428 p.

15. Sherrill, C. Adapted physical education, recreation, and sport: cross disciplinary and lifespan / C. Sherrill. – 6th ed. – Boston : McGraw Higher Education, 2004. – 420 p.

16. Winnik, J. P. Adapted physical education and sport / J. P. Winnik. – NY : Human Kinetics, 2004. – 608 p.

References

1. Bolonov G. P. Fyzycheskoe vospytanye v sisteme korrekcyonno-razvyvayushhego obucheniya : programma zakalyvaniya, ozdorovleniya, organyziatsyi igr, sekcyj, dosuga / G. P. Bolonov. – Moskva : Sfera, 2003. – 160 s.
2. Demchuk S. P. Innovacijni systemy fizychnogo vyxovannya ta ozdorovlennya : navch.-metod. posib. / S. P. Demchuk. – Rivne : Redakcijnovydavnychyj viddil gromads'koyi organizaciji «SOM-CENT», 2011. – 170 s.
3. Demchuk S. Do pytannya vykorystannya informacijnyx tehnologij u procesi adaptivnogo fizychnogo vyxovannya / S. Demchuk, V. Kashuba // Visnyk Prykarpats'kogo universytetu. Seriya : Fizychna kul'tura. – 2014. – Vy'p. 19. – S. 82–89.
4. Dmytryev A. A. Fyzycheskaya kul'tura v specy'al'nom obrazovanii : ucheb. posob. / A. A. Dmytryev. – Moskva : Akademya, 2002. – 176 s.
5. Evseev S. P. Teoriya y' organyziatsyi adaptivnoj fyzycheskoj kul'tury : uchebnyk. V 2-x t. / pod obshh. red. S. P. Evseeva. – Moskva : Sov. sport, 2002. – 448 s.
6. Yedy'nak G. A. Ruxova diyal'nist' u rehabilitaciji shkolyariv z obmezhenymi psy'kofizychnymi mozhlyvostyamy / G. A. Yedy'nak // Sportyvnyj visnyk Prydniprov'ya. – 2004. – # 6. – S. 127–136.
7. Kozlenko M. O. Teoriya i metodyka korekcyjno-rozvyval'noyi roboty v systemi fizychnogo vyxovannya uchniv dopomizhnyx shkil : avtoref. dy's. na zdobuttya nauk. stupenya d-ra ped. nauk : [specz.] 13.00.03 «Teoriya ta metodyka navchannya» / M. O. Kozlenko. – Ky'yiv, 1993. – 50 s.
8. Ly'tosh N. L. Adaptivnaya fyzycheskaya kul'tura. Psy'hologopedagogy'cheskaya xarakterysty'ka detej s narushenyem v razvytyi : ucheb. posob. / N. L. Ly'tosh. – Moskva : SportAkadem Press, 2002. – 140 s.

9. Nagornaya O. B. Organy`zacy`onno-metody`chesky`e osobennosty` reaby`ly`tacy`onnogo soprovozhdeny`ya slepy`x detej doskol`nogo vozrasta / O. B. Nagornaya, I. M. Grygus // Aspy`rant : trudy molodyh uchenyh, aspy`rantov y` studentov : pry`lozheny`e k zhurnalu «Vestny`k Zabajkal`skogo gosudarstvennogo uny`versy`teta» #2 (18). – Chy`ta : ZabGU, 2015. – S. 68-73.

10. Rostomashvy`ly` L. N. Koncepcy`ya adaptiv`nogo fy`zy`cheskogo vospyt`any`ya detej mladshogo shkol`nogo vozrasta s sensorny`y` y` mnozhestvenny`y` narusheny`yamy` / L. N. Rostomashvy`ly` // Adaptiv`naya fy`zy`cheskaya kul`tura. – 2008. – # 2 (34). – S. 7–12.

11. Savlyuk S. P. Ocinka funkcional`nogo stanu ditej molodshogo shkil`nogo viku z DZ / S. P Savlyuk // Fizy`chne vy`xovannya, sport i kul`tura zdorov'ya u suchasnomu suspil`stvi : zb. nauk. pr. – Lucz`k : Sxidnoyevropejs`ky`j nac. un-t imeni Lesi Ukrayinky`, 2016. – Vy`p. # 3 (35). – S. 76–81.

12. Shapkova L. V. Chastny`e metody`ky` adaptiv`noy fy`zy`cheskoj kul`tury : uchebny`k / pod red. L. V. Shapkovoj. – Moskva : Sov. sport, 2007. – 608 s.

13. DePauw, K. P. Disability and sport / K. P. DePauw, S. J. Gavron. – 2nd ed. – Champaign, IL : Human Kinetics, 2005. – 212 p.

14. Paciorek, M. J. Disability and recreation resources / M. J. Paciorek, J. A. Jones. – 3th ed. – Traverse City, MI : Cooper Publishing Group, 2001. – 428 p.

15. Sherrill, C. Adapted physical education, recreation, and sport: cross disciplinary and lifespan / C. Sherrill. – 6th ed. – Boston : McGraw Higher Education, 2004. – 420 p.

16. Winnik, J. P. Adapted physical education and sport / J. P. Winnik. – NY : Human Kinetics, 2004. – 608 p.